

Шаблюстий В. В.

УДК: 343.224.1 - 057.34

*ад'юнкта кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СЛУЖБОВИХ ОСІБ, ЯКІ НЕ ДОСЯГЛИ ПОВНОЛІТТЯ

Значну увагу в наш час необхідно приділити встановленню ознак не тільки загального, але й спеціального суб'єкта злочину, зокрема службових осіб, що пояснюється високою поширеністю і латентністю злочинів, які скоюються з використанням службового становища. Ст. 19 Конституції проголошує, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Так, однією з суперечливих і законодавчо не врегульованих проблем службової особи як суб'єкта службового злочину є проблема щодо віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за такі злочини. М.О. Потебенко та В.Г. Гончаренко вказують, що за діяння, пов'язані зі службою, кримінальна відповідальність має наставати не раніше, ніж з 18-ти років, оскільки, незважаючи на відсутність у законодавстві прямої заборони на призначення неповнолітніх службовими особами, такі випадки насправді виключаються здебільшого через незбалансованість вимог, обов'язкових для посад службовців та правових норм, за допомогою яких регулюються права підпільників у сфері трудових правовідносин. Порушення їх роботодавцем неминуче призводить до застосування жорстких санкцій з боку владних структур [1, С. 246].

Наприклад, діяльність службових осіб передбачає ненормований робочий час, а ч. 1 ст. 51 КЗпП України забороняє встановлювати для осіб віком від 16 до 18 років робочий тиждень тривалістю більшою ніж 36 годин. Не дозволяється залучати неповнолітніх до

надурочних робіт (ч. 1 п. 2 ст. 55 КЗпП України); до роботи в нічний час ч. 1 п. 2 ст. 55 КЗпП України) та у вихідні дні (ст. 192 КЗпП України). Виключається можливість укладення з ними письмового трудового договору про повну матеріальну відповідальність (ст. 135-1 КЗпП України і п. 19 "Положення про матеріальну відповідальність робітників і службовців").

З іншого боку, М.Й. Коржанський зазначає, що частина 2 ст. 22 КК встановлює спеціальну кримінальну правосуб'єктність. Практичне значення спеціальної кримінальної правосуб'єктності полягає в тому, що і в 14 років особа може притягуватися до кримінальної відповідальності лише за ті злочини, перелік яких міститься у ч. 2 ст. 22 КК. Ні за які інші злочини неповнолітні від 14 до 16 років не можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності. Тобто перелік діянь, за які кримінальна відповідальність настає з 14 років, у ч. 2 ст. 22 КК вичерпний [2, С. 231].

Особлива кримінальна правосуб'єктність чинним кримінальним законом України спеціально не виділена, проте деякі складні злочинів містять її ознаки. Наприклад, ст. 304 КК передбачає відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, пияцтво, жебрацтво, проституцію. Вказівка на те, що потерпілим може бути неповнолітній, дає підстави для висновку що суб'єктом цього злочину може бути лише особа повнолітня, доросла - та, яка досягнула 18 років. Втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність неповнолітнім (наприклад, 17-річного 16-річним) призводить до абсурду

Правозастосовча практика визнає, що відповідальною за втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність (ст. 304 КК), у немедиччне вживання лікарських та інших засобів, що викликають одурманювання (ст. 324 КК), може бути лише доросла особа.

Але якщо за певних обставин статус військовослужбовця, посадової особи чи працівника транспорту отримує неповнолітній, то він повинен бути визнаний суб'єктом цих злочинів, оскільки законом (ч. 2 ст. 22 КК) передбачена відповідальність за всі злочини з 16-річного віку, а особлива правосуб'єктність законом не передбачає для всіх злочинів. При цьому необхідно узяти до уваги й те, що особи віком від 16 до 18-ти років (неповнолітні) можуть бути співучасниками військових, посадових та інших злочинів. Нелогічно було б за співучасті притягувати до відповідальності 16-річних, а за скоєння таких злочинів ні. У тих випадках, коли особи віком від 14 до 16-ти років беруть участь у скоєнні тяжких злочинів, не позначених у ч. 2 ст. 22 КК, вони підтягають відповідальності за ті злочини, які є складовою частиною цих тяжких злочинів.

М.О. Потебенько та В.Г. Гончаренко вважають, що слід визнати неможливим притягнення осіб, яким не виповнилося 18-ти років, до кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з виконанням ними повноважень службових осіб [1, С. 247]. Така точка зору, на нашу думку є хибною, оскільки ця проблема законодавчо не врегульована, а діяльність службових осіб регламентується окремими законами та положеннями, на які майже не поширюється дія трудового законодавства.

Скоєний службовою особою злочин містить діяння, котре в будь-якому разі має дуже високу суспільну небезпечність, оскільки вчиняється проти інтересів служби й посягає на охоронювані законом права та інтереси громадян, інтереси юридичних осіб, державні та громадські інтереси.

Згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України від 26.04 2002 №5 "Про судову практику у справах про хабарництво" [3, С. 10], особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції чи обов'язки постійно, а й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою (абз. 5 п. 1). Звідси випливає, що коли неповнолітня службова особа під час наявності в неї спеціальних повноважень (наприклад, курсант 1-го курсу під час проходження практики) скоїть злочин, то вона буде спеціальним суб'єктом. Тому вважаємо за неможливе вирішення цього питання на основі трудового законодавства, оскільки воно майже не поширюється на розглядану сферу.

При цьому пропонуємо визнати за необхідне поширення на неповнолітніх службових осіб положень розділу XV Загальної частини КК.

Загалом же проблема кримінальної відповідальності неповнолітніх за злочини у сфері службової діяльності лише частково окреслена в працях учених у галузі кримінального права, хоч вона є досить важливою й актуальною, а відтак потребує ґрунтовної комплексної розробки. Тому для її вирішення ми пропонуємо долучитись якомога ширшом укладу юристів.

Перелік виданих літератури:

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Під заг. ред. *Потебенько М.О., Гончаренко В.Г.* - К., - "ФОРУМ", 2001., у 2-х ч., 674 с.
2. *М.Й. Коржанський.* Науковий коментар до Кримінального кодексу України.- К.: Атіка, Академія Ельга. - Н., 2001.- 456 с.
3. Вісник Верховного Суду України. - 2002. - № 3. - С. 9-16 (вкладка).